

CREAREA ROMÂNIEI MARI ÎN ORIZONT DIDACTIC

Dionisie Morărașu

Se cunoaște faptul că, în manualele de istorie, întotdeauna perioada contemporană rămîne cea mai dificilă pentru autor. Evenimentele contemporane trezesc pasiuni, interese, faptele nefiind încă decantate.

Referitor la modul în care este oglindit procesul făuririi statului național unitar român în manualele din perioada interbelică se impun unele precizări. Toate sînt manuale de autor. Impresionează numărul mare de manuale care, deși pornesc de la o programă, acordă spații diferite unui moment sau altul din istoria noastră, în raport cu subiectivitatea autorului. Se remarcă, apoi, diversitatea de opinii, de structuri, de stil; avem de-a face cu autori specializați în elaborarea de manuale (ex. Papastopol), cu cercetători prestigioși (ex. Emil Diaconescu), profesori universitari care au făcut din alcătuirea manualelor școlare o preocupare de seamă a lor.

O caracteristică a manualelor din perioada amintită este grija deosebită pentru accesibilitatea lor. Analiza procesului făuririi României Mari reflectă stadiul cercetării științifice din perioada interbelică, dar și optica epocii în prezentarea acestui moment. Autorii manualelor opun analizei științifice stilul emoțional. Faptul se explică prin aceea că evenimentele erau încă proaspete și nu se produsese încă decantarea lor. Totuși, manualele, fără excepție, prezintă esența făuririi României Mari în concordanță cu adevărul istoric, relevă caracterul obiectiv al acestui proces și locul său de moment crucial al istoriei românilor.

Cu totul diferită este situația manualelor din perioada regimului comunist. Poate că nici un moment din istoria noastră nu a generat atîtea denaturări sub impactul ideologicului și politicului, ca procesul întregirii statului național român și politica sa față de minorități. Se impune observația că abordarea acestui moment crucial, ca de altfel și a altor evenimente importante, a cunoscut în anii regimului comunist două etape distincte.

Prima etapa cuprinde anii 1948-1964 și se caracterizează prin dominația spiritului antinațional, optica prosovietică, internaționalismul proletar, supraevaluarea rolului luptei de clasă etc. Cei mai reprezentativi autori au fost: Mihail Roller, Barbu T. Cîmpina, St. Știrbu ș.a.

Astfel, manualul unic de Istoria României, apărut sub redacția lui Mihail Roller, manual ce-a stat la baza predării istoriei în școala românească pînă în

deceniul al șaptelea, referindu-se la unirea Basarabiei cu România în martie 1918, prezintă evenimentul în termenii următori:

"Guvernul reacționar român, folosind situația militară grea a tinerelor republici sovietice, le atacă și ocupă Basarabia (ianuarie 1918), înabușind cu forța armată rezistența sovietelor revoluționare care au luat naștere și s-au dezvoltat în timpul revoluției¹. Această manieră de abordare a fenomenului în discuție explică și o altă deformare a evenimentului, realizată prin omiterea momentelor esențiale care au dus la unirea Basarabiei cu România: formarea Sfatului Țării, proclamarea R.D. Moldovenești, declararea independenței acesteia, rolul armatei române în Basarabia și momentul de vîrf din 27 martie/ 9 aprilie 1918 privind hotărîrea Sfatului Țării de la Chișinău de unire a Basarabiei cu patria mamă.

În aceeași măsură este denaturată reluarea efortului militar al României pentru alungarea ocupanților germani din țara noastră. "Nemaieexistînd nici o îndoială cu privire la înfrîngerea Germaniei, guvernul român denunță tratatul de la București (Bufta). Se face o a doua mobilizare. Clasa stăpînitoare din România încearcă să șteargă urmele politicii de supunere față de Germania și se încadrează pe de-a întregul în politica guvernelor din Franța și Anglia. Astfel, România, condusă de guverne reacționare, după intervenția făcută împotriva Uniunii Sovietice (ianuarie 1918), se încadrează în politica internaționalistă antisovietică"².

La fel de deformată este și prezentarea unirii Transilvaniei cu România. "Sub presiunea armatelor române, care înaintează în Transilvania, și pentru a dobîndi un sprijin împotriva frămîntărilor revoluționare, partidul național, prezidat de Iuliu Maniu, acceptă unirea Transilvaniei cu România"³. Reiese din afirmația de mai sus că actul unirii Transilvaniei cu România n-ar fi fost opera națiunii, ci un act de cucerire a teritoriului respectiv de către armata română. În acest fel se explică de ce memorabila adunare de la 1 Decembrie 1918 este și ea înfățișată într-o manieră străină de adevărul științific. "Revoluția care a izbucnit în Ungaria a dezlănțuit și în Transilvania lupta pentru eliberare. Se formează în Transilvania comitete muncitorești. De asemenea se alcătuiește un directoriu care se bizuie pe gărzile naționale. Directoriul convoacă pentru 1 Decembrie 1918 o adunare la Alba Iulia. Într-o consfătuire prealabilă adunării, conducătorii partidului național român, prezidat de Iuliu Maniu, hotărîră să decreteze autonomia"⁴.

Rezultă din cele prezentate că Adunarea de la Alba Iulia n-ar fi hotărît ea unirea Transilvaniei cu România, ci ea s-a pronunțat pentru autonomia provinciei și că numai intervenția armatei române ar fi dus la unire. Numai în acest context putem înțelege de ce manualul omite semnificația momentului 1 Decembrie 1918, hotărîrile istorice adoptate atunci și aprobarea de care s-a bucurat actul unirii în rîndul nu numai al națiunii române, dar și al minorităților naționale.

Înfăptuirea statului național unitar român este denaturată și prin maniera în care sînt prezentate tratatele de pace. "În vremea tratatelor de pace care se încheie la Versailles (28 iunie 1919), la Saint-Germain (10 sept. 1919), la Neuilly-sur-Seine

(27 nov. 1919) și la Trianon (4 iunie 1920), România capătă Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul, Bucovina și sudul Dobrogei⁵. Or, se știe că nu tratatele internaționale au dat României teritoriile menționate, ci ele doar au consfințit pe plan juridic hotărârile istorice adoptate la Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia. Tratatul au recunoscut, de fapt, dreptul istoric al națiunii române asupra pământurilor unite cu țara. De aceea, întregirea statului nostru național n-a fost o încălcare a drepturilor așa cum lasă să se înțeleagă autorii manualului.

Fenomenul istoric al întregirii naționale a României a fost abordat într-o cu totul altă manieră în manualele de istorie din perioadă interbelică. Pentru exemplificare, ne vom referi la manualul *Istoria Românilor* elaborat de Ion Ionescu, Gh. T. Teodorescu și Lucian Mișea, Editura "Cugetarea", București, 1938, ediția I-a.

"Între timp trupele române curățiseră Basarabia de bolșevici, iar parlamentul acestei provincii, numit Sfatul Țării, întrunindu-se la Chișinău, a votat unirea definitivă cu vechiul regat la 27 martie 1918.

La 28 noiembrie 1918, bucovinenii, în frunte cu Iancu Flondor, au votat la Cernăuți unirea cu România fără condiții...

La 1 Decembrie 1918, ardelenii, în frunte cu Gheorghe Pop de Băsești, au votat același lucru la Alba Iulia, hotărând unirea Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului cu Vechiul Regat. Dorința noastră vie, înfăptuită o clipă de Mihai Viteazul, se îndeplini acum prin făurirea pentru vecie a României Mari. Regele Ferdinand I intră la 1 Decembrie 1918 în București ca Rege al tuturor românilor"⁶.

Deși fenomenul nu este prezentat cu detalii, manualul surprinde aspectele esențiale și redă corect faptele istorice și sensul lor. Același lucru se poate spune despre abordarea tratatelor de pace.

"Ni s-a recunoscut alipirea provinciilor românești, așa cum hotărâseră ele la 27 martie, 28 noiembrie și 1 Decembrie, dar ni s-a luat Torontalul în favoarea sârbilor, care l-au pretins în vederea unei apărări mai bune a Belgradului"⁷.

Un alt manual din perioada interbelică, aparținând prof. Emil Diaconescu și M. Papastopol, publicat de Editura Națională Gh. Mecu, București, 1938, ediția a II-a, prezintă astfel lucrurile:

"În vremea asta Basarabia s-a declarat independentă, iar armata română a gonit pe bolșevici, care încercau să jefuiască satele și orașele. În urmă, basarabenii, prin delegații lor întruniți la Chișinău în Sfatul Țării, s-au unit pe vecie cu Vechiul Regat al României (27 martie 1918).

Cînd aliații au fost biruitori, atunci și românii au luat din nou armele, au gonit pe vrăjmași din țară, iar regele Ferdinand I, cu guvernul țării, a intrat în București ca rege al tuturor românilor (1 Decembrie 1918).

Bucovinenii au hotărât unirea lor în adunarea de la Cernăuți (28 nov. 1918). Tot atunci, românii din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, întruniți la Alba Iulia, se unesc cu celelalte ținuturi românești într-un singur stat național: România Mare.

După veacuri de robie, românii se vedeau liberi într-o singură patrie"⁸.

Și aici se impune aceeași remarcă făcută la manualul anterior. Faptele sînt surprinse în esența lor și este subliniată semnificația lor istorică.

Aceleași aprecieri pot fi făcute și la adresa manualului de Istoria Românilor pentru cursul superior de liceu, alcătuit de O. Tafrali, Editura Librăriei, București, 1931, ediția I-a⁹.

De asemenea, manualul lui P.P.Panaitescu, editat în 1942, prezintă unirea tuturor românilor într-un mod succint și, după părerea noastră, insuficient de argumentat. Practic, într-un paragraf sînt expediate toate evenimentele ce au condus la Marea Unire.

"După înfrîngerea Austro-Ungariei, această țară s-a destrămat și popoarele deosebite care formau imperiul s-au eliberat. În Bucovina, un comitet național, sub președinția lui Iancu Flondor, proclamă unirea cu România și cheamă armatele române să ocupe provincia. În Ardeal, la 1 Decembrie 1918 în adunarea de la Alba Iulia, unde au venit români din toate satele și orașele Ardealului, se proclamă unirea Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului cu România. Sașii, în adunarea lor de la Mediaș, aderară și ei la această unire. Armatele române trecură a doua oară munții și ocupară toate aceste provincii"¹⁰.

Mult mai bine prezentată în manual ni se pare a fi problema unirii Basarabiei cu patria mamă¹¹.

Concluzionînd asupra manualelor din perioada interbelică, putem reține că esența actelor care au dus la făurirea României Mari este prezentată sintetic și în conformitate cu adevărul istoric. Totuși, unele observații se impun. Este exagerat rolul războiului de întregire națională. El a constituit un factor favorizant al Marii Uniri și nu determinant. Apoi, dacă rolul unor personalități (ca Ferdinand, I.I.C.Brătianu, Iuliu Maniu) este prezentat în spiritul adevărului, contribuția altora (Marghiloman, C.Stere, P.P.Carp) este greșit oglindită. Explicația rezidă în faptul că evenimentele erau încă nedecantate.

A doua etapă a perioadei comuniste cuprinde anii 1964-1989. Această etapă se caracterizează prin deschiderea României și renunțarea treptată la dogmatismul de tip stalinist. Ca urmare, manualele, la început timid, apoi tot mai pregnant, abordează procesul întregirii statului național român de pe o poziție nouă, conformă adevărului istoric. Locul ocupat de această problemă este considerabil restrîns. Informațiile oferite sînt mai bogate, iar semnificația momentului este mai bine reliefată. Ne gîndim la volumele editate de A.Oțetea, M.Constantinescu, C.C.Simescu, Șt. Pascu, C.Daicoviciu, D.Berlescu ș.a. , care au apărut paralel cu manualele școlare și erau o completare a acestora.

În etapa la care ne referim, ideologia comunistă (cu particularitățile ei naționale) a fost dominantă. Totuși, istoricii au surprins adevărurile perene: permanența ideii de unitate, continuitatea, procesul istoric al Marii Uniri, caracterul drept al războaielor de întregire a neamului, consecințele benefice ale Marii Uniri,

recunoașterea ei internațională. Au apărut atlase (al lui Șt. Pascu), hărți (C.Simescu) cu România Mare. Problema Transilvaniei și-a găsit reflectarea conform adevărului istoric.

Unirea Basarabiei și Bucovinei a fost tratată cu nuanțe, uneori simbolic. Cauza o reprezenta presiunea sovieticilor. Totuși, în manuale s-a scris despre "ocuparea Basarabiei de către Rusia în 1812" și despre "încorporarea ei în 1940". Concesiile făcute nu au denaturat faptele care, din motivele amintite, erau doar sugerate.

Subliniem că, sub impactul ideologicului și al politicului, înfățișarea procesului întregirii statului național nu a putut evita anumite limite, denaturări, abateri de la adevărul istoric. Ne referim la: estomparea rolului unor personalități (ca Ferdinand, Iuliu Maniu, Vaida Voievod, Pan Halipa, Iancu Flondor, Ion Inculeț); exagerarea rolului maselor muncitoare, ocolindu-se rolul națiunii în actul Marii Uniri; exagerarea rolului clasei muncitoare, și a social-democrației; supraaprecierea rolului factorului economic și mai ales "citatomania" (documente P.C.R., Programul Partidului etc.), înlocuirea argumentării științifice cu citate.

Manualele școlare de pînă la 1989 au fost completate ori suplinite de vizitele făcute cu elevii în muzee. De asemenea, profesorii în cadrul lecțiilor spuneau mai mult decît era scris în manuale. Ne referim la acele fenomene care nu puteau fi prezentate pe larg datorită reacției imediate a sovieticilor.

În strînsă legătură cu maniera de prezentare a procesului realizării Marii Uniri se află abordarea caracterului statului român și politica sa față de minoritățile naționale.

Astfel, în manualul lui Mihail Rölller se precizează: "România, din stat național, devenise un stat multinațional"¹². Se cunoaște faptul că această teză era moștenită încă de la crearea P.C.R., teza fiind susținută de conducerea Internaționalei Comuniste. Consecințele unei asemenea teze pentru soarta statului român sînt bine cunoscute și de aceea prezentarea ei în maniera de mai sus a avut pe planul formării tinerei generații din perioada comunistă efecte dintre cele mai nocive. Chiar dacă în manualele elaborate după 1964 s-a corectat aprecierea privind caracterul statului român, totuși, în anumite materiale, a persistat ideea că politica față de minorități în perioada interbelică a fost generatoare de tensiuni între națiunea română și minoritățile naționale¹⁴.

De la aprecierea deformatoare a caracterului statului român, manualul lui Rölller merge pe linia înfățișării cu totul denaturate a politicii naționale din România interbelică. "Dispozițiunile din tratate, proclamații și Constituție n-au fost respectate niciodată, de nici unul dintre guvernele de după război. Toate guvernele căutau să exalte sentimentele șovine în dauna respectului elementar față de popoarele conlocuitoare"¹³. "Politicii de revizuire a tratatelor de pace desfășurată de magnații grofi - care împilau poporul ungar - clasa noastră stăpînitoare, formată din Partidul

Național din Transilvania, Partidul Poporului (averescan), Partidul Liberal și rămășițele Partidului conservator îi răspundeau printr-o altă politică șovină¹⁴.

Este adevărat că au existat unele neîmpliniri în politica națională a guvernelor României interbelice. Definitiv, însă, a fost nu politica de discriminare națională, ci preocuparea de a crea condiții egale pentru toți cetățenii țării, indiferent de naționalitate. Se impune observația că manualele școlare din perioada interbelică nu insistă asupra acestui aspect pentru că în Constituția din 1923 era înscrisă în mod clar prevederea că România era un stat național unitar, iar o problemă națională nu exista. Ea a apărut odată cu revanșismul și revizionismul, deci ca urmare a presiunilor din exterior.

Din cele arătate mai sus se pot observa implicațiile ideologice și politice în tratarea și prezentarea fenomenului istoric. Efectele deformatoare sînt cu atît mai mari cu cît natura ideologiei care ghidează o asemenea activitate este mai îndepărtată de realitate. Situarea de partea unei ideologii, oricare ar fi ea, duce la o anumită distorsiune a înfățișării procesului istoric.

Analiza comparativă a manualelor din perioada interbelică și cea socialistă impune și concluzia privind cerința renunțării la manualul unic și revenirea la manualele de autor. Aceasta ar genera o competitivitate benefică și ar oferi posibilitatea profesorului de a selecta și opta.

- 1 *Istoria României*, manual unic pentru clasa a XI-a medie, redactor responsabil Mihail Roller, Editura de Stat, 1948, ediția a IV-a, p.549.
- 2 *Ibidem*, p.551.
- 3 *Ibidem*, p.552.
- 4 *Ibidem*.
- 5 *Ibidem*, p.553.
- 6 Ioan Ionescu, Gh. Teodorescu, Lucia Mișea, *Istoria Românilor* pentru clasa a IV-a a gimnaziilor și liceelor comerciale, ediția I-a, Editura "Cugetarea", București, 1938, p.212.
- 7 *Ibidem*, p.213.
- 8 Emil Diaconescu, M.Papastopol, *Istoria Românilor* pentru clasa a IV-a comercială, Editura Națională Gh. Mecu, București, 1938, editia a II-a, p.215-216.
- 9 *Ibidem*, p.345-346.
- 10 P.Panaiteescu, *Istoria Românilor*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1990, p.323.
- 11 *Ibidem*, p.322.
- 12 Mihail Roller, redactor responsabil, *Istoria României*, manual unic pentru clasa a XI-a medie, Editura de Stat, 1948, p.567.
- 13 *Ibidem*, p.566.
- 14 *Ibidem*, p.567.